ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

3/2-сан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының 25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен 2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды. №01-044-санлы гүўалық берилген.

Нөкис

3/2-сан *2024*

июнь

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў Министрлиги, ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ
Сапардурды АБАЕВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Шохида ИСТАМОВА
Умида ИБРАГИМОВА
Лола ИСРОИЛОВА
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз. Қазақстан)
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Улфат МАҲКАМОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ
Камаладин МАТЯКУБОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Дилшода САПАРБАЕВА
Феруза САПАЕВА
Зайниддин САНАҚУЛОВ
Қаҳҳор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мамбеткерим КУДАЙБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Вохид КАРАЕВ
Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА
Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲӘМ ӘДЕБИЯТ

Safo Matjon. Shukur Sa'dulla she'riyatida so'z dinamikasi va estetik ta'sirchanlik ... 7
Suyunov B.T., Shofqorov A.M. So'zlarda ma'no taraqqiyoti va tibbiy terminlar semantikasi ... 12
Abduqahhorova X.A. Tarixga oid terminlar va ularning yasalishi ... 21
Жарасбаев Н.А. Түркі халықтары фольклорындағы ортақ сарындардың зерттелуі жайынан ... 25
Дусбаева Н.Н. Грамматическая интерференция в речи студентов изучение языка ... 34

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Radjapov U.R., Xakimdjanova K., Sabirov S. A., Omarov T. O'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari ... 39
Лафасов Б.Ж. Талабаларнинг касбий тайёргарлигини педагогик кластер ёндашув асосида такомиллаштиришда малакавий педагогик амалиётнинг ўрни ... 47
Суяров А.М. Инновацион ёндашув асосида таълим муассасасида бошқарув фаолиятини ташкил этиш шарт-шароитлари ... 55
Muxammadiyev Q.S. Pedagogik innovatsion klaster tizimida kasbga yo`naltirishning nazariy asosi ... 60
Baxtiyorova S.I., Ganjayeva Z.O. Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoni samaradorligini oshirishning klaster texnologiyalari ... 65
Qodirova N.Z. O'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan o'quv-biluv jarayonida o'qituvchining faoliyati ... 71
Urunova D. M. Jamiyatda inklyuzivlik sharoitida inklyuziv madaniyatni oshirish asoslari ... 80
Xalimov Z.X. Professional ta'limda va kasb-hunar o'rgatishda baholash va sertifikatlashning roli ... 85
Турдиев Ж.Р. Талабаларнинг ижтимоий компетентлигини индивидуал ёндашув асосида ривожлантиришнинг педагогик жиҳатлари ... 89
Komilova Sh.R. Oliy ta'limda raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyati ... 94
Qurbonmurotov E.A. O'quv jarayonida tabiiy fanlarni fanlararo bog'lab o'qitish texnologiyasi ... 100
Файзуллаев Р.Х., Сайфиева Ю.Ў. Олий таълим муассасаларида талабаларнинг мустақил таълим олиш кўникмаларини шаклланишида ўқитувчи ва талаба муносабатлари ... 104
Рахматуллаева Д., Рахматов Я. Таълимни рақамлаштириш асосида профессионал таълим тизимининг ўқитиш сифатини ошириш омиллари ... 111
Xalimov Z.X. Professional ta'limda va kasb-hunar o'rgatishda baholash va sertifikatlashning roli ... 118
Amanova M.A. Professional ta'lim mazmunini integrativ-modulli yondashuv asosida takomillashtirish ... 122
Amanova M.A. Professional ta'lim muassasalarida integrativ-modulli yondashuv asosida "50810101-qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash va servisi texnik texnologi" kasbi o'quvchilarning umumiy texnik tayyorgarligini rivojlantirishning metodik ta'minotini takomillashtirish ... 127
Karimova M.B. Tashkilotni boshqarishda ayol va erkak rahbarlarning liderlik masalasi ... 137
Бахтиёров Б. Б. Раҳбар психологик компетентлигини ўрганишнинг илмий-назарий асослари ... 142
O'rinov U.A., Raxmatova D.S. Talabalarni kasbiy kompetentligini rivojlantirish mazmuni ... 153
Ro'ziyeva Z.S. Pedagog kasbiy kompetentligi va emotsional jarayonlarining ijtimoiy psixologik xususiyatlari ... 160
Mirzakulova N.I. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida kasbiy malakani shakllantirishda pedagogik amaliyotning o'rni va ahamiyati hamda takomillashtirish yo'nalishlari ... 166
Ergasheva G.S. Bo'lajak biologiya o'qituvchisining kasbiy-metodik tayyorgarligiga qo'yiladigan zamonaviy talablar ... 174

Qodirov X.O., Mavlonova D.Sh. Talabalarning kasbiy-ijodiy kompitensiyalarni rivojlantirishning usul va vositalari ... 182
Madiyeva G.A. Tarbiya jarayoni va uning mohiyati hamda tarbiya qonuniyatlari ... 186
Yakubov F.U. Individual yondashuv asosida bo`lajak muhandislarning xorijiy tillarni bilish kompetentligini rivojlantirish ... 190
Usmonova M.S. Interaktiv o‘qitish oliy ta‘lim muassasalarida kasbiy faoliyatga tayyorlash ... 195
Jumanov A.M., Sodikov M.U. Umumiy o`rta ta’lim maktablarining maktabning 7-sinf kimyo fanidan ayrim mavzularni o’qitishda sinxron fanlararo aloqadorlikni amalga oshirish metodikasi ... 200
Maxmudova D.B. Talabalarda o’z-o’zini mustaqil rivojlantirish motivasiyasini shakllantirish - ijtimoiy pedagogik zaruriyat sifatida ... 207
Odiljanova G.I. Umumiy o‘rta ta’lim muassaslarida pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish ... 221
Jo‘rayeva G.A.,Qurbonov M.O. Bugungi kun pedagogik va zamonaviy ta’lim tizmi ... 228
Begmatova S.N., Bo’riyev F. Jahon tarbiya konsepsiyalari ... 233
Мукумова Д.И., Ризаева Ш.А., Курбанова М.О. Проблема социально-педагогической адаптации студентов ... 239
Ташева С.Р. Характеристика ключевых наукоёмких понятий в менеджменте совместных образовательных программ ... 246
Сариев Р.Б. Интерактивные элементы в дистанционном обучении: преображение современного образования ... 250
Kadirova N. Professional competence in modern educational conditions ... 257

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲӘМ РУЎХЫЙЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Miraxmedova Sh.N. Virtual o’yinlarning yoshlar ongiga salbiy ta’siri ... 262
Toshtemirov R. A. Globallashuv jarayonida axborot xavfsizligi ... 267
Эшқувватова М.Қ., Жумаева Ш.Б. Глобализацион жараёнларда зиёратгоҳлардаги ўзгаришлар ва янгиланишлар ... 271
Altiboyev Y.E. Buxoro vohasining amir temur davlati vujudga kelishi jarayonidagi o‘rni va keyingi davrlardagi ahamiyati ... 276
Botirova Sh.I. Qissa janrning noan’anaga o‘tish tamoyillari ... 280
Туганова Л. Дж. Философско - теоретические основы анализа профессиональной этики юриста ... 285

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Mahmudova Ch.I. Bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarining kompetensiyalarini rivojlantirish tamoyillari ... 290
**Yo`ldashev U.X.** Axborot-ta’lim muhitining rivojlanishning o`ziga xos jihatlari ... 299
Protasov Yo.Yo., Jo‘rayev A.R. Zamonaviy ta’lim jarayonida robototexnikaning rivojlanishi va vujudga kelish tarixi ... 304
Xudayberdiyev Sh.K. Dasturlash tillaridan professional tayyorgarlikni rivojlantirishning shakllari, metodlari, dasuriy vositalari ... 314
Бекнозарова З.Ф. Компетентли ёндашув асосида физикадан таълим бериш – муҳандислик йўналиши талабаларини касбий компетентлигини шакллантириш омили ... 322
Janabergenova G. Bo`lajak fizik o`qituvchilarning analitik fikrlashini rivojlantiruvchi o`quv maqsadlarini belgilashda dialektik yondashuv ... 329
Бекнозарова З.Ф. Бўлажак муҳандисларда касбий компетентликни шакллантиришда физика ўқитишнинг ўзига хос хусусиятлари ... 337
Janabergenova G. Ta’limda dialektik yondashuv asosida analitik fikrlashini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari ... 342

БАСЛАЎЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Tosheva N.T.,Quliyeva X.G. MTTlarda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etishning dolzarbligi ... 350
Tosheva N.T., Baxronova A.A. Nutqi to‘liq rivojlanmagan bolalar muloqotini ertaklar asosida rivojlantirish ... 359
Tosheva N.T., Islomova M.M. MTT musiqa mashg‘ulotlarida tarbiyalanuvchilar yosh psixologik xususiyatlarini e’tiborga olish ... 369
O‘ktamova N.Sh. Logopedik mashg‘ulotlar tarkibida o‘yin faoliyatini o‘rni va ahamiyati ... 377
Ne’matova Sh.N. “Ilk qadam” davlat dasturi asosida mashg‘ulotlarga kreativ yondashuv ... 383
Боймуродова Г.Т., Ashurova X.A. Ўқувчиларни кўникмаларини шакллантиришда фаолиятли ёндашув ва методларнинг ўрни ... 388
Jo‘rayeva D.O‘. Bo‘lajak tarbiyachi - pedagoglarning kasbiy malakalarini baholash asosida maktabgacha ta’limning rivojlanish istiqbollari ... 395
Boymurodova G.T. Maktabgacha ta’limda pedagog-tarbiyachilarni kasbiy-shaxsiy tayyorgarligini takomillashtirishning pedagogik asoslari ... 400
Temirov A.A. Innovatsion yondashuvlar asosida maktabgacha ta’lim tashkilotlarini boshqarishning nazariy metodik asoslari ... 406
Mavlonov N.Sh., Xalilayev B.T. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari direktorlarining axborot kompetentligini rivojlantirishda kompetentli va tizimli-axborotli yondashuv ... 412
Xakimova S. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarini boshqarishda sinergetik yondashuv ... 422
Kayumova D. P. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishning ilmiy nazariy asoslari ... 429
Rabbimova M.M. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachilarida axborot bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish ... 435
Aliyeva I.O. Xorij tajribasini maktabgacha ta‘limga tronsfarmatsiya qilishda milliy metodik yondashuvlarni rivojlantirish ... 440
Shin A.V., Boboyev F.A. Maktabgacha ta’lim tashkilotini boshqarishda direktorlarning shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirish ko‘rsatkichlari va mezonlari ... 446
Zakirov A.A., Ashurova M.S. Oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarining faoliyati ... 452
Maxmudova D. B. Uslubchi tarbiyachilarini malaka oshirish mohiyati ... 457
Ahmedova L. A. Kasbga yo’naltirishda bola qobilyati va qiziqishini hisobga olishning dolzarbligi va ahamiyati ... 461
Xusanova D.B. Davlat-xususiy sheriklik tushunchasi, shakllari, maktabgacha ta’lim tizimida uning joriy etilishi ... 466
Norbo‘tayev X.B., Muhammadiyeva G.Z. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari ... 472
Xakimova D.A. Maktab yoshidagi bolalarni ingliz tiliga o’qitish usullari ... 478
Abdullayeva G.A. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida “Hayot xavfsizligi asoslari” mashg‘ulotlarini tashkil etishda xorijiy mamlakatlar tajribasi ... 485
Toshtemirova S. A. Boshlang‘ich sinflarda tarixning dastlabki ta’limini tashkil qilish usullari ... 492
Ашурова Х. А. Технология суммативного оценивания при подготовке учащихся начальных классов к международной программе оценивания «ПИСА» ... 503

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Rizayev X.I. Talabalarni ochiq xavoda manzara ishlash qobilyatni rivojlantirish tizimini takomillashtirish ... 508
Анкабаев Р.Т. Тўгарак машғулотларида ўқувчиларнинг бадиий ижодий қобилиятларини ривожлантириш методикаси ... 511
Bahronova Sh.I., Nuriddinova N. O. Xalq hunarmandchilikda zamonaviy o‘zbek milliy liboslarining o‘rni ... 515
Марасулова И. М. Секреты традиционной керамики Узбекистана ... 520

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Атаматов А.С. Олий таълим муассасаларида таълим сифатини бошқаришнинг инновацион хусусияти 524

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

Xudoyberganov J. S. Kurashchilarning texnik va taktik tayyorgarligi 531
Tunyan A.A. Umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilarini sport o‘yinlari orqali jismoniy tayyorgarliklarini rivojlantirish 535
Abduraximov S.D. Yosh yengil atletikachilarni yugurish bosqichlariga tayyorlash 539
Kazakov Sh.N. Musiqaviy ritmik gimnastika bo‘yicha kasbiy kompetensiyalarni takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari 543
Sultonov A.I. Umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilarini sport o‘yinlari orqali jismoniy tayyorgarliklarini rivojlantirish 549
Radjapov U.R. Voleybolchilarni jismoniy sifatlarni rivojlantirishda harakatli o`yinlarni ahamiyati 553
Шадиев А.Ё. Умумий ўрта таълим мактаб ўқувчиларининг жисмоний сифатларини шакиллантириш методикаси 558
Eshpulatov J.N. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini jismoniy rivojlanishida harakatli o‘yinlarni tashkil etish 563
Boltayev Sh. Klaster yondashuvi asosida bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarida kasbga yo‘naltirish texnologiyasini takomillashtirish (voleybol sport turi misolida) 568
Ruziyev A. E. Sog‘lomlashtirish mashg‘ulotlarining vositalari 573
Shamuratov A. A. Sportchining atletik sifatlarini rivojlantirish uchun mashqlar 577
Xujomov B. X. Kurashchilarni tayyorlash jarayonida texnik taktik tayyorgarlikning ahamiyati 581
Yusupbayeva A. S. Jismoniy sifatlarni harakatli o‘yinlar yordamida rivojlantirish metodikasi 588
Yaqubov A. M., Sapayev R.R. Jismoniy tarbiya darslarida ta’lim tamoyillarini o‘rni 595
Эрдонов О.Л., Махмудов В.В. Использование соревновательных форм физического воспитания в инклюзивном образовательном процессе студенческой молодёжи 600
Эрдонов О.Л. Технология формирования спортивно - массовой и оздоровительной среды в ВУЗе 606

ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ТАЪЛИМ МУАССАСАСИДА БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ

Суяров А.М.
Чирчиқ давлат педагогика университети
"Мактаб менежменти" кафедраси катта ўқитувчиси

Таянч сўзлар: инновация, инновацион ёндашув, замонавий бошқарув, таълим-тарбия, иқтисодиёт тармоқлар, педагогик инновациялар, инновацион жараён, инновацион фаолият, тадбиркорлик, ишлаб чиқариш, компонентлар, потенциал.

Ключевые слова: инновации, инновационный подход, современный менеджмент, образование, отрасли экономики, педагогические инновации, инновационный процесс, инновационная деятельность, предпринимательство, производство, компоненты, потенциал.

Key words: innovation, innovative approach, modern management, education, economic sectors, pedagogical innovations, innovation process, innovation activity, entrepreneurship, production, components, potential.

Мамлакатимизда сўнгги йилларда таълим тизимининг барча босқичларини замонавий талаблар асосида ташкил этиш бўйича амалий ишлар ҳал қилувчи босқичга кирди. Президентимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек: "Фарзандларимиз мактабдан қанчалик билимли бўлиб чиқса, юқори технологияларга асосланган иқтисодиёт тармоқлари шунча тез ривожланади, кўплаб ижтимоий муаммоларни эчиш имкони тугилади. Шундай экан, Янги Ўзбекистон остонаси мактабдан бошланади десам, ўйлайманки, бутун халқимиз бу фикрни қўллаб-қувватлайди". Бугунги ижтимоий ва иқтисодий шароитларда инновационлик асосан таълим фаолиятининг аниқ ва уйғун ҳолда ташкил этилишига боглиқ бўлади. Мана шунга боглиқ ҳолда бош рол энг аввало, ташкилот раҳбарига ажратилади, чунки, айнан унинг касбий ва шахсий сифати бутун таълим жараёни қанчалик самарали ташкил этилганлиги боглиқ бўлади. Фақат таълим муассасаси раҳбари раҳбарликнинг тўғри фаолиятини танлаш орқали таълим муассасасидаги иннова-

цион жараёнларга самарали таъсир кўрсатиши мумкиндир. Бу борада мос ҳолдаги бошқарув фаолиятининг шакллантирилиши ҳисобига умумтаълим мактабининг барқарор инновацион ривожланишини таъминловчи бошқарув киши, жамият ва давлатнинг манфаатлари йўлида замонавий таълимни ривожлантиришнинг объектив эҳтиёжи бўлиб ҳисобланади.

Бунга таълим муассасасини ривожлантиришнинг стратегик мақсади сифатида унинг инновацион типдаги муассасага айлантирилишини, тактик мақсад сифатида эса шунга мос ҳолдаги бошқарув фаолиятини танлаб олиш йўли билан эришиш мумкин. Инновацион жараёнлар устидан самарали бошқарув энг аввало, муаммоларни ҳал қилиш методологиясининг асосланганлиги, методологик ёндашувнинг мослиги, яъни, бошқарув фаолияти тадқиқотнинг таянч тушунчалари, тамойиллари ва методлари жамланмаси сифатида мос ҳолдаги назарий-методологик асосда қурилиши билан белгиланади.

Мактабнинг инновацион ривожланишини бошқаришни такомиллаштириш учун энг аввало, “инновация”, “инновацион жараён”, “инновацион фаолият”, “инновацион салоҳият”, “инновацион ресурс” каби тушунчаларнинг моҳиятини англаб олиш лозим бўлади.

“Инновация” тушунчаси биринчи бор XIX асрда маданий антропология тадқиқотларида пайдо бўлди ва бунда у бир маданиятнинг иккинчи маданиятга айрим элементларнинг киритилишини англатар эди. Бундай ёндашув маданиятдаги ўзгаришларни вақт ва маконда турли хил тезликда борадиган диффузия жараёни сифатида олиб қаралар эди. Инновация одатда “нуқсон”, берилган этнос учун “универсал” бўлган нарсаларнинг бузилиши деб қабул қилинар эди. Анъаналардан ташқарига чиқувчи нарса инновация бўлиб саналади ва бундай позиция бугунги кунларда ҳам ҳалигача кенг тарқалгандир.

Инновациялар муаммосини ишлаб чиқиш борасида ижтимоий-иқтисодий тадқиқотлар соҳасида катта тажриба тўплангандир. Турли хил олимлар бу тушунчани ўз тадқиқотларининг объекти ва предметидан келиб чиқиб талқин қиладилар. Инновацияларни тадбиркорлик руҳи билан мотивацияланган ишлаб чиқариш омилларининг илмий-ташкилий комбинацияси сифатида талқин қилиш мумкин. Инновацияларнинг ички мантигида иқтисодий ривожланишни динамиклаштиришнинг янги ҳолати деб қараш мумкин.

“Таълимдаги инновациялар” ва “педагогик инновациялар” тушунчалари синонимлар сифатида педагогик инноватиканинг категориая аппаратига илмий жиҳатдан асосланиб, киритилди. Лекин, А.В.Хуторскийнинг таъ-

лимдаги инновацияларни учта – ижтимоий-иқтисодий, психологик-педагогик ва ташкилий-бошқарув жиҳатларидан олиб қараш мумкинлиги ҳақидаги фикри билан келишган ҳолда, биз педагогик инновациялар бу санаб ўтилганлар ичидан фақат иккинчи жиҳатига тегишли деб ҳисоблаймиз.

Умумтаълим муассасасидаги инновацион фаолият ҳам янги методлар, методикалар, воситалар, технологиялар, ўқув дастурлари ва шу кабиларнинг яратилишига, ҳам уларни ўзлаштириш, улардан фойдаланиш ва уларни тарқатишга йўналтирилади. Шунинг учун шартли равишда инновацион фаолиятнинг қуйидаги турларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

1) таълим янгиликларини яратиш, ишлаб чиқиш бўйича фаолият (яратувчанлик ёки назарий);

2) таълим янгиликларини ўзлаштириш бўйича фаолият (прагматик);

3) таълим янгиликларидан фойдаланиш бўйича фаолият (амалий);

4) таълим янгиликларини тарқатиш бўйича фаолият (тарғиботчилик).

Инновацион фаолиятнинг ҳар бир тури инновацион жараённинг маълум бир босқичи билан боғланган. Инновацион фаолиятни агар янги воситанинг ўзлаштирилиши умумтаълим муассасасини ривожлантириш вазифаларини ҳал қилишга имкон берадиган бўлса, муваффақиятли деб ҳисобланиши лозим.

Лекин инновацион фаолиятни фақат умумтаълим муассасасини ривожлантириш бўйича фаолиятга боғланадиган бўлса, у ҳолда янгиликларнинг туғилиши, ишлаб чиқилиши, фойдаланилиши ва тарқатилишидаги ички таркибий қисмларни, айнан олганда эса таълим жараёнига шахсий қарашларнинг қайта ўзгартирилиши бўйича ички ишларни кўздан қочирамиз. Мана шундай ёндашув шуни билдирадики, исталган инновацион фаолият субъектлидир. Таълим муассасалари даражасида инновацион фаолиятнинг субъекти бўлиб педагогик жамоа саналади. инновацион фаолиятда кўп нарсалар унинг субъектларида у ёки бу типдаги қадриятлар, қарашлар, эътиқодлар, мотивлар ва манфаатларнинг жамланмаси мавжудлигига боғлиқ бўлади.

Инновациялар ўз-ўзидан пайдо бўлиб қолмайди, улар илмий изланишларнинг, айрим ўқитувчилар ва бутун жамоанинг илғор педагогик тажрибаларининг натижаси бўлиб ҳисобланади. Ҳозирги вақтларга келиб кўплаб таълим амалиётлари, шу жумладан умумтаълим мактабларидаги амалиётлар ҳам шу даражада мураккаблашиб кетиб, тез-тез турли хилдаги янгиликларга дуч келинмоқдаки, янгиликларни жорий қилиш ўтган даврлардагига қараганда стихияли тарзда амалга ошмай қолмоқда, оддийгинасига кўчириб қўя қолиш ўрнига эндиликда рационал бошқарувни талаб қилмоқда.

Мана шунга боглиқ ҳолда XX аср охирларига келиб илм-фан ва амалиётнинг янги тармоги – ижтимоий инновацияларни бошқариш юзага келди.

Бошқарув – бу барча субъектларнинг ташкилотнинг пайдо бўлиши, барқарорлашуви, оптимал амал қилиши ва албатта ривожланишини таъминловчи мақсадга қаратилган фаолиятидир. Мазкур таъриф иккита муҳим моментни қайд этади: биринчидан, исталган бошқарув мақсадга қаратилган фаолиятдир; иккинчидан, бошқарув қолган фаолият турларидан ўзининг мақсади билан фарқ қилади. Лекин бу таъриф ўзига хос фаолият сифатида бошқарувнинг мазмунидаги хусусиятларни тўла ёритиб беролмайди. Ҳозирги замон шароитларида мактабни бошқариш мураккаб жараён бўлиб, унинг таркибий қисмлари бўлиб мақсадлар ва вазифаларни танлаб олиш, ўқув-тарбиявий ишларнинг эришилган даражасини ўрганиб чиқиш ва таҳлил қилиш, ўқувчилар ва педагоглар жамоалари фаолиятини ташкил этиш, ўқитиш ва тарбиялаш даражасини ошириш учун оптимал йўлларни танлаб олиш кабилар ҳисобланади.

Мактабни бошқариш – бу ўқув фанларини чуқур ўрганиш, шахснинг ҳар томонлама ривожланиши ва касбни онгли равишда танлаб олишга тайёрлаш мақсадларида ўқув-тарбиявий жараёнларда ўқитувчилар ҳамда ўқувчиларнинг вақти ва кучларидан рационал фойдаланишга йўналтириладиган мактаб маъмуриятининг илмий асосланган ҳаракталаридир. Бу масалаларнинг ҳал қилиниши мактаб раҳбари ва педагогларнинг илм-фан ва илгор тажрибаларнинг энг янги ютуқлардан, жамоадаги ўзаро муносабатлардан, педагоглар ва ўқувчиларнинг инновационлигидан ижодкорона фойдалана олиш маҳоратига боглиқ бўлади. Умумтаълим мактабида инновацияларни бошқариш – бу ижодий инновацион фаолиятга қобил бўлган таълим субъектлари шахсининг оёққа туришларига йўналтириладиган муносабатлар тизимининг тузилишидир.

Айни даврда умумтаълим муассасаларининг узлуксиз инновацион ривожланишини таъминловчи шарт-шароитларни назарий англаб етишга эҳтиёж ўсиб бормоқда. Бошқарув назариясининг ҳозирги замон ҳолати ташкилот ривожланишининг ижтимоий-инновацион ресурсларига – менежментнинг инсонга йўналтирилганлигига, кишиларда ўзаро ҳаракат қилишга қобилликнинг шакллантирилишига, уларнинг саъй-ҳаракатлари самарадорлигига диққатнинг қаратилиши билан тавсифланади.

Айнан бошқарув фаолияти умумтаълим муассасасининг ижтимоий ресурслари компонентлари (ташкилий, бошқарув ва инсон ресурслари) орасида нисбатан мустақил, ўзаро кам богланган оптимал алоқаларнинг ўрнатилишига ва кейинчалик умумий мақсадлар, манфаатлар асосида унинг

қисмлари келишилган ва ўзаро богланган яхлит, бутун тизим сифатила инновацион потенциалга айланишига ёрдам беради. Бундан ташқари, бошқарув фаолияти таълим муассасасини нисбатан тизим сифатида маълум бир бошқарув функцияларини бажаради:

1) унинг мувозанатини таъминлаб туришда муҳим рол ўйнайди;

2) таълим муассасасининг инновацион потенсиалини долзарблаштиради.

Хулоса қилиб, шуни таъкидлаш лозимки: инновацион ёндашув асосида таълим муассасасида бошқарув фаолиятини ташкил этишда самарали бошқаришни амалга оширишни таъминловчи ва доимий такрорланувчи фаолият усуллари тизимидан иборат. Ҳар доим таълим муассасасида директорлари бошқариш қобилиятини доимий равишда ўз устида мустақил изланиб, инновацион ёндашув асосида фаолият олиб бориши зарур.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5712-сонли Фармони.

2. Ахлидинов Р.Ш. Мактабни бошқариш санъати. –Тошкент, Фан, 2006. –284 б

3. Джураев Р.Х., Турғунов С.Т. Таълим менежменти. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Ворис, 2006. -258 б.

4. Пўлатов Ш.П. Таълим менежменти, ёхуд таълим муассасасини илмий-методик бошқариш стратегияси. Ўқув-методик қўлланма. –Тошкент: Ёш куч, 2019. -582 б.

5. Ибрагимов Х., Абдуллаева Ш. Педагогика назарияси. – Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2008.

6. Р.Ж.Эшмуҳаммедов, А.А.Абдуқодиров, А.Х.Пардаев ”Директорнинг иш китоби”(амалий тавсиялар)-Т :2007.

7. Усаров Ж.Э. Ўқувчиларнинг малакасини шакллантириш Таълим самарадорлигини ошириш омили сифатида // Назарий ва амалий фан. - 2017. - Т. 53. - №. 9. - С. 79-82.

РЕЗЮМЕ

Мақолада инновацион ёндашув асосида таълим муассасасида бошқарув фаолиятини ташкил этиш шарт-шароитларини устувор йўналишлари тўғрисида фикр юритилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются приоритетные направления условий организации управленческой деятельности в образовательном учреждении на основе инновационного подхода.

SUMMARY

The article discusses the priority areas of the conditions for organizing management activities in an educational institution based on an innovative approach.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеў институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

«МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ»

№ 3/2
Нөкис — 2024

Басып шығыўға жуўапкер:
А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:
А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:
П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz
www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жәрияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 21.06.2024. Форматы 70x100 $^{1}/_{8}$
«Таймс» ғарнитурасында офсет усылында басылды.
Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нусқасы _____ Буйыртпа №